

KAZIO GRINIAUS IR JO BENDRAŽYGIŲ POŽIŪRIS Į LIETUVOS VALDYMĄ PO 1926 M. GRUODŽIO 17 D. VALSTYBĖS PERVERSMO ISTORINIUOSE DOKUMENTUOSE

DOC. DR. MINDAUGAS TAMOŠAITIS

1926 m. gruodžio 17-oji tragiška Kaziiui Griniui: kitą dieną po valstybės perversmo, kurį karininkai įvykdė per jo 60-ąjį gimtadienį, šis politikas buvo priverstas atsistatydinti iš Lietuvos Prezidento pareigų; valdžios netekę jo bendražygiai – valstiečiai liaudininkai (kartu jos neteko ir socialdemokratai bei tautinės mažumos), tiesiogiai patyrę perversmininkų smurtą, turėjo pasitraukti į opoziciją naujai valdžiai¹. Jos priešakyje atsistoję tautininkų lyderiai – Antanas Smetona ir Augustinas Voldemaras (pastarasis 1929 m. rugsėjį dėl asmeninių politinių ambicijų buvo pašalintas iš valdžios; šalyje įsigalėjo Prezidento A. Smetonos nedemokratinė vienvaldystė), iš valdžios išstūmę politinius konkurentus krikščionis demokratų, sugebėjo tvirtai perimti šalies vairą į savo rankas. Naujoji valdžia panaikino K. Griniaus prezidentavimo laikotarpiu įvestą demokratinę santvarką ir ėmė kurti naują valdymo modelį, kuris tradiciškai vadinamas autoritariniu valdymu. Tokiomis sąlygomis itin sudėtingoje situacijoje atsidūrė opozicinės partijos: aktyvesni jų nariai buvo persekiojami ar net sodinami į įkalinimo įstaigas (1928 m. pradžioje Varnių koncentracijos stovykloje dar sėdėjo 15 valstiečių liaudininkų, kurie buvo „uždaryti visam

¹ Apie K. Griniaus ir valstiečių liaudininkų išgyvenimus autoritarizmo laikotarpiu žr.: Tamošaitis, M. *Kazys Grinius ir jo bendražygiai Lietuvos politiniame gyvenime 1926–1940: valstiečiai liaudininkai autoritarizmo laikotarpiu*. Vilnius, 2014.

karo stoviui, nenustatytam laikui²), buvo trukdoma sušaukti partijų metinius suvažiavimus, kuopų atstovų susirinkimus, vykdyti bet kokią veiklą. Visi opozicijos veiksmai būdavo drastiškais priemonėmis slopinami (žr. 1, 2 dokumentus). Štai Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos (LVLS) Utenos apskrities komiteto laiške, adresuotame centro tarybai (CT), 1929 m. lapkričio 8 d. nurodoma tragiška liaudininkų padėtis. Laiške sakoma, kad „gavęs nuo Centro Komiteto kvietimą dalyvauti Centro Tarybos posėdy. Susidariusi aplinkybėms negaliu vykti, nors ir labai norėčiau dalyvauti, nes jau greit bus 3 metai kaip vergaujame, sunku mums draugams susirinkti, viešai neleidžia pasikalbėti pasidalinti mintimis. Didelis persekiojimas ir šnipų gausumas, priverstė daug draugų, ne kuriuos laikinai pasitraukti, o kitiems burnas užčiaupiti, tyli ir laukia nekantriai, kada vėl mūsų draugai atsistos ant valstybės vairo. Utenos apskrities Viršininkas nuo perversmo nei vienai kuopai nedavė leidimo, jau daug kuopų uždarė, nors ir daug teko su juo kovoti, bet ta kova liko be vaisių, nors ir nieko negali padaryti, bet jau ramybės neduoda.“³ Valdžia į jai daromus priekaištus nekreipė dėmesio (žr. 3 dokumentą) ir slopino opozicijos veiklą. Todėl K. Grinius iševijoje neperdėdamas labai kritiškai atsiliepė apie A. Smetonos valdymą: „Sutinku, kad Smetona ne Stalinas; jis Lietuvos neįkišo nei į tamsų kalėjimą, nei į koncentracijos stovyklą. Bet Smetona ir ne demokratas. Jo režimas diktatorinis, policinis. Tauta buvo uždaryta drėgnon palėpėn, ir ji negalėjo tarpti taip, kaip būtų tarpusi pačių žmonių kontroliuojamoje demokratinėje santvarkoje.“⁴ Visa tai patyrė pats K. Grinius, po valstybės perversmo jis buvo pakviestas vadovauti LVLS⁵. Partijos lyderis

² LVLS CK pirmininko Vinco Lašo ir sekretoriaus Jono Strimaičio prašymas Ministrui Pirmininkui 1928 01 19. *LCVA*. F. 923, ap. 1, b. 568, lap. 143.

³ LVLS Utenos apskrities komiteto laiškas LVLS Centro tarybai 1929 11 08. *LMAVB RS*. F. 199-256, lap. 62.

⁴ Grinius, K. Apie 1926 metų gruodžio 17-tos dienos perversmą. Eidintas, A. *Kazys Grinius*. Vilnius, 1993, p. 189.

⁵ Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Centro tarybos posėdis. *Lietuvos ūkininkas*. 1927, Nr. 3, p. 1.

1926 m. rugpjūčio 20 d. LVLS CT posėdyje savo pranešime siūlė priimti šią rezoliuciją: „Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Taryba, išklausiusi Dr. K. Griniaus pranešimą apie Sąjungos programos pagrindinius dėsnius, nutarė: kad Sąjunga ir toliau privalo savo veikime Lietuvos labai vaduotis tais pačiais dėsniais, kokiais besivaduota, būtent: 1) demokratybės, 2) valstybingumo, 3) tautybės, 4) socialinio teisingumo, 5) nuosavybės, 6) progresingumo, 7) darbingumo, darbštumo, eugenikos arba tautos tobulinimo, 8) dorovingumo dėsniais.“⁶ Kiek leido sunkios to meto sąlygos, K. Grinius su savo bendražygiais stengėsi veikti vadovaudamasis šiais principais per likusį Nepriklausomybės laikotarpį. Kartu su bendraminčiais jis raštu protestavo prieš 1922 m. Steigiamojo Seimo priimtą demokratines Lietuvos Konstitucijos keitimą (iš pradžių Prezidentas ją norėjo keisti kviesdamas referendumą, tačiau šios idėjos atsisakė ir 1928 m. naują nedemokratinę Konstituciją priėmė savavališkai)⁷, nedemokratinis šalies prezidento rinkimus (žr. 4 dokumentą), nuolat reikalavo sušaukti demokratinę šalies parlamentą (žr. 5 dokumentą; anot K. Griniaus, „mūsų idealai atlaikė kovą su carizmu, laimėsime kovą ir su tautininkais. <...> Būkime tvirti – ir bus Lietuvoje atstatyta teisėta, pačių žmonių rinktų atstovų palaikoma tvarka. Valio Seimas!“⁸), atkurti kitas demokratines teises šalyje (žr. 6, 7 dokumentus), pagerinti sunkią ūkininkų padėtį (žr. 8 dokumentą). Šie reikalavimai buvo išdėstyti daugelyje dokumentų, kurie buvo pasirašyti valstiečių liaudininkų vadovybės (dalį jų pasirašė ir K. Grinius). Tiesa, kaip galima spręsti iš archyve saugomos medžiagos, daugumos dokumentų autorius buvo ne K. Grinius, o kiti partijos nariai. Tačiau, siekdama sudaryti didesnę įspūdį siunčiamų dokumentų adresatams ir visuomenei, partija pasitelkdavo K. Griniaus, ypač kaip buvusio

⁶ LVLS CT suvažiavimo, įvykusio 1927 m. rugpjūčio 20 d., protokolas. *LMAVB RS*. F. 199-43, lap. 3.

⁷ LVLS CT suvažiavimo, įvykusio 1927 m. rugpjūčio 20 d., protokolas. *LMAVB RS*. F. 199-43, lap. 4.

⁸ LVLS visuotinio metinio suvažiavimo protokolas 1929 m. sausio 13 d. *LMAB RS*. F. 199-45, lap. 138, 5.

Prezidento, autoritetą ir oficialiai nurodydavo, kad tų valdžią kritikujančio pobūdžio dokumentų autorius yra Prezidentas K. Grinius (žr. 9 dokumentą). Pažymėtina, kad buvęs Prezidentas dar 1929 m. įžvelgė didelį autoritarinio valdymo pavojų savo valstybei: „Tarp tautininkų vyriausybės ir krašto, išskyrus karininkus, eina kova, kuri gali pražudyti Lietuvą. Diktatūra gali remtis pajėga ir keletą metų išsilaikyti – kai nekyla konfliktas su užsieniu. Kilus tokiam konfliktui – valstybė žlunga – nes kas palaikys valdžią, kuri visus prieš save nustatė, kuri krašto piliečius apstatė šnipais.“⁹ Laikas parodė, kad šie K. Griniaus žodžiai buvo pranašiški. Praėjus 11 metų svetima valstybė Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą, tuo metu joje tarp valdžios ir gyventojų vyravo didelė nesantaika. Kad K. Grinius ir jo bendražygių dokumentuose skelbtos idėjos buvo pagrįstos (ir aktualios šiais laikais), leidžia tvirtinti ir tai, jog savo Nepriklausomybę atkūrusi Lietuva pasirinko demokratinį, o ne autoritarinį valdymo modelį.

Dokumentai

1 dokumentas

LVLS CK Sekretoriato atsišaukimas 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo proga

Rankraščio teisėmis

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų S-gos kuopos valdybai

Draugai!

Gruodžio 17 d. įvykiai Kaune turbūt ne vieną nustebino. Tai buvo tokie, kaip daugelyje kitų kraštų, Bulgarijoje, Graikijoje ir kitur. Nuo to laiko mes turime visai kitokią padėtį visame krašte ir visai naujas

⁹ LVLS visuotinio metinio suvažiavimo protokolas 1929 m. sausio 13 d. *LMAB RS*. F. 199-45, lap. 138, 5.

veikimo sąlygas. Mūsų organizacijos veikimas, žinoma, bus labai apkarpytas, daugelis žmonių sekami: spaudos cenzūra galutinai pakirto laisvą žodį, susirinkimų laisvės vėl neturime ir leidimais visiems iš naujo rūpintis reikės. Žodžiu, visai netikėtai vėl teko grįžti į tuos laikus, kuriuos buvome pragyvenę ir palikę istorijai minėti.

Kaip tai atsitiko, dėl ko tas viskas atsitiko, yra aiškinama kitame raš- te ir mes čia neminėsime. Anas laiškas yra cenzūros leistas ir, kiek leido galimybė, stengtasi paaiškinti.

Šį kartą mes visai privačiai Jums rašome dėl organizacijos. Gruo- džio 17 d. įvykiai, žinoma, turėjo atsiliepti į žmonių ūpą ir visos or- ganizacijos darbus. Gal būt daugelis narių buvo pagauti nusivylimo, kiti pykčio apimti, kad prie tokių įvykių daleista, tretį gal būt nebuvo patenkinti, kam Centro Komitetas padarė tiek daug nuolaidų sukilė- liams ir padėjo be kovų eiti prie normalaus gyvenimo. Gali rasti dar ir daug kitų nuomonių. Vienok visa čia neišgvildensime ir verčiau, drau- gai, visus kaltinimus ir nepasitenkinimus palikime patogesniai laikui arba būsiantiems apskričių suvažiavimams svarstyti ir Centro Tarybos posėdžiui teisti. O mes tuo tarpu stiprinsime savo jėgas tai kovai, kuri mūs laukia.

Todėl dabar vieno iš jų laukiame, kad nenusimintumėte, nes orga- nizacija dėl to nėra dar žuvus ar viskas pralaimėta.

Tuo labiau nereikia prieš kitų partijų žmones savųjų kaltinti, pa- tiems sėti nusiminimą žmonėse ir visuomenėje, o reikia stiprinti vil- timi geresnės ateities. Nėra to blogo, kas neišeitų geran, jeigu tik vis- ką tinkamai panaudosime, jeigu tarpe bus vienybės, susitarimo ir t.t. Blogai daro tie draugai, kurie s-gai sunkių laikų sulaukus, meta viską, nukrato nuo darbo rankas ir bėga pas kitus, kad nenustatų vietų arba kaip kitaip nenukentėtų. Tokių draugų mes nesigailėkime. Sakoma yra – pažinsi draugą patekęs nelaimėn.

Šiandien mūsų organizacija yra išaugus į didelę ir galingą. Su jos galybe skaitosi ir šių dienų viešpačiai ir mūsų reikalus mažiausia lie- čia. Areštuotus žmones jau paliuosavo, iš vietų šalinimas pažadėtas

sulaikyti, veikimas organizacijos, kur buvo sustabdytas (Telšiuose), jau vėl leistas. Ir ateityje mes savo narių reikalus ginsime, kiek galėdami. Todėl mūsų organizacijos reikšmė yra didelė ir joje buvimas sudarys daug saugumo.

Todėl kviečiame draugus į darbą. Dabar mes vėl turime pradėti ramios kovos darbą. Neturime užmiršti būsiančių rinkimų į savivaldybes ir gal į kitą Seimą.

Gruodžio 17 d. įvykiai, draugai, parodė, kad mes, nors rinkimus laimėjome, bet dar reakcingosios jėgos buvo stipresnės už mus. Tad ateityje reikia vienybėje dar daugiau organizuotis ir toliau dirbti politinį darbą. Tai visi užsigrūdykime daugiau ir dirbkime.

5-I-27 m., 1500 eg

CK. Sekretoriatas.

LMAVB RS. F. 192-138.

2 dokumentas

LVLS CK pirmininko Vlado Lašo ir sekretoriaus Jono Strimaičio prašymas Ministrui pirmininkui 1928 m. vasario 4 d.

Ponui Ministeriui Pirmininkui

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Centro Komiteto atstovai, kurie lankėsi pas Tamstą, Pone Ministeri Pirmininke, jau turėjo garbės pranešti žodžiu, kad Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos kuopoms per 1927 m. nebuvo leidžiama daryti joki susirinkimai ir kai kurių apskričių viršininkai net pradėjo uždarinėti mūsų kuopas. Pavyzdžiui, Panevėžio apskrities viršininkas raštu iš 1927 m. gruodžio m. 23 d. Nr. 10767 praneša, kad uždaroma 10 kuopų. Panevėžio apskrities viršininkas per visus 1927 m. nėra leidęs nei vieno susirinkimo, nors pradžioje tų metų kai kurios kuopos buvo prašę leisti padaryti

susirinkimus. Dabar mūsų kuopos nustojo rūpintis susirinkimais, bet tik todėl, kad jų daryti neleidžiama. Kaip tik bus galimybė gauti leidimus susirinkimams daryti, tai mūsų kuopos susirinkimus padarys.

Be to, mes turime garbės nurodyti Ponui Ministeriui Pirmininkui, kad policijos daromi tardymai dėl mūsų kuopų veikimo arba neveikimo yra labai savotiški. Pavyzdžiui. Tauragės apskr. atėjęs policininkas pas kuopos narį p. Stašį Lukošį, Šilalės val., parašė protokolą ir įrašė, kad kuopa negyvuojanti, nes paklaustasis atsakęs, kad susirinkimai nedaromi. Parašius tokį protokolą narį prikalbėjo pasirašyti, nors jis nebuvo tos kuopos narys. Sužinojęs kuopos valdybos pirmininkas apie tokį policijos pasiūlymą atsiuntė Centro Komitetui laišką, pranešdamas, kad kuopa gyva ir kaip tik bus leista daryti susirinkimus, tai jie veiks ir dirbs organizacijos darbą.

Mums praneša iš Šakių apskr., kad tenai vienos kuopos /Lekėčių/ pirmininkui reikėjo turėti net nesmagumų su atvykusiu policininku, kuris sustatydamas protokolą pažymėjo jame, kad kuopa neveikia. Apie kuopos veikimą jis sprendžia iš susirinkimų bedarymo. O susirinkimams leidimų neduoda. Tuo būtu nedavimas leidimų susirinkimams yra pridengtas noras kuopas likviduoti. Toki nekultūringi, su įstatymais nesuderinamieji valdininkų būdai ardyti mūsų organizaciją ir tyčiotis iš mūsų – neveda gyvenimo į normalias sąlygas ir nieko gera nežada.

Kartu turime pažymėti, kad toki būdai naikinti mūsų organizaciją neatsiekia tikslo, nes mūsų atstovaujama žmonių klasė – mažžemiai, smulkesni ūkininkai, naujakuriai ir idėjinio nusistatymo žmonės, kurių interesams yra artimesnė Valstiečių Liaudininkų Sąjunga, negu kitos, vis tiek nebus kitomis organizacijomis patenkinti.

Turime viltį, kad Tamsta, Ponas Ministeri Pirmininke, duosi parėdymą pildyti įstatymus, t. y. leisti mūsų organizacijai daryti susirinkimus, suvažiavimus ir veikti.

Prie tos pat progos mes primename, kad mūsų įteiktas raštas š. m. sausio m. 19 d. dėl Varnių stovykloje esančių Sąjungos 15 narių ligi šiol dar jokių žygių nesulaukė ir mūsų nekalti žmonės tebesėdi uždaryti.

Tad dar kartą prašome, Ponas Ministeri Pirmininke, atsižvelgti ir į tą mūsų prašymą.

Pirmininkas V. Lašo parašas
Sekretorius J. Strimaičio parašas

Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA). F. 923, ap. 1, b. 567, lap. 13–13ab.

3 dokumentas

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Centro Komiteto aplinkraštis 1929 m. sausio 12 d.

Gerbiamieji Draugai!

Su šituo laišku siunčiame mes Centro Tarybos buvusio lapkričio 16 d. posėdžio rezoliucijas einamais klausimais. Tačiau randame reikalo paaiškinti, kas seka:

Vidaus politikoje, be abejo, po pasikeitimo Ministerio Pirmininko, o dabar Vidaus Reikalų Ministerio, turės pasikeisti. Kuria kryptimi šis pasikeitimas eis, kol kas sunku įspėti, nes darbų, iš kurių būtų matyti užsibrėžta vidaus politikos linkmė, dar nesimato.

Iš to, kaip elgiamasi ir kaip stengiamasi palankius esamai tvarkai „Geležinio Vilko“ narius palaikyti, juos organizuoti, reikia spėti, kad bus laikomasi tos pat linijos, kaip ir prie Voldemaro. Gali kiek pakitėti tik veikimo būdai. „Geležinio Vilko“ pusiau slapta organizacija yra tam, kad ji atliktų jos vadovybės pageidaujamus darbus, pav. rinkimų metu vestų agitaciją ar kitką, kai kitoms organizacijoms tai daryti užginta bus. Vilkų šefas yra pulk. Štencelis, Vid. Reikl. Minister. generalinis sekretorius.

Antras nemažos svarbos dalykas, tai savivaldybės. Dar Voldemaro Ministerių Kabineto priimtas savivaldybių įstatymas iš tikrųjų visai

panaikino savivaldybes, nes jos atiduotos ne tik priežiūrai apskričių viršininkų, bet ir jų visų darbų vedimas ir tvarkymas pareina tik nuo Vid. Reikl. Ministerijos atstovo pritarimo. Apskrities viršininkas gali, pagaliau, ne tik tvarkyti „savivaldybes“, bet ir jos tarnautojus, net rinktus visuomenės atstovus, taip rikiuoti, kaip jam patinka. Jeigu mes prisiminsime naują rinkimų būdą, kuris yra palankus malversacijoms, tai ir tikslai tokios reformos darosi aiškūs: sudaryti tokią tvarką, kad jos pagalba būtų galima Kauno norai [norus – M. T.] visur praveisti ir jiems palankius visur žmones į „savivaldybių“ priešakį sustatyti.

Ekonominėje srityje eina organizavimas pramonininkų sąjungų tuo tikslu, kad jie galėtų pelningiau savo produktus parduoti. Vyriausybė, norėdama gauti paskolą užsienyje, nori degtukų monopolį švedams atiduoti. Jeigu paskola būtų geromis sąlygomis, tai gali būti labai nenaudingomis sąlygomis įvestas monopolis ir mūsų kraštas per 35 metus būtų engiamas. Kol kas sąlygos nežinomos, bet gali būti visko, nes tų sąlygų nesant Seimui, nesvarstys tautos atstovai.

Ekonominė sritis organizuojasi kaimą išnaudoti, o vyriausybė ren-giasi remtis ekonominiai galingesniais sluoksniais.

Užsienių politikoj pakitėjimų nėra.

Mūsų tikslas ir mūsų programa vidaus politikoje griežtai skiriasi nuo dabar vedamos tautininkų valdžios linijos. Mes reikalaujame Seimo sušaukimo ir nenorime pavesti liaudį, valdininkų sauvaliai, bet norime auklėti savistovius piliečius, kurie mokėtų vietos reikalus patys tvarkyti. Todėl mes esame priešingi savivaldybių darymui. Esame prieš įvairių fabrikantų, monopolijų sindikatus ir pirklių tokias sąjungas, kurių tikslas yra išnaudoti jų gaminių vartotojus.

Pagaliau ši vyriausybė dar ir žemės reformą taip pakeitė, kad Lietuvoje sudarytų arba paliktų dvarininkų luomo bent kokis paveikslas – maži dvariukai po 150 – 200 ha žemės.

Mes tokiam pakeitimui esame priešingi, ypač kad tai daro mažas valdančių būrelis /keli asmenys/ ir keičia St. Seimo ir kitų Seimų priimtus įstatymus, taigi eina prieš tautos valią. Taip pat ši žemė lieka daugiausia

svetimtaučių rankose, nes dvarininkai ne lietuviai daugumoje. Todėl ir tautiniu sumetimu negalima laikyti šį žemės reformos pakitimą tikslu ir naudingu. Be to, dar yra žmonių, net kovojusių už Lietuvos nepriklausomybę, kurie nėra gavę žemių, nors jiems buvo žadėta.

Kitų pakeitimų, kurie lengvintų krašto būklę, nematyti. Siųsdami Tamstai [asmuo nežinomas – M. T.] mūsų rezoliucijas, tikima, kad Tamsta šiomis žiniomis pasidalinsi su kuopos nariais,

Centro Komiteto Prezidiumas

1929 m. sausio 12 d. Kaunas.

LMAB RS. F. 199-256, lap. 40–41.

4 dokumentas

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Centro Komiteto atsišaukimas dėl planuojamų prezidento rinkimų 1931 m. spalio 10 d.

Draugai!

Nors su kalbomis apie Seimo ir prezidento rinkimus mes seniai esame apsipratę, tačiau pastaruoju laiku yra davinių, kurie duoda pagrindo spėti, kad Respublikos prezidento rinkimams tikrai ruošiamasi.

Kadangi per pastaruosius metus turėjome visą eilę tokių atsitikimų, kada Lietuvos visuomenė reikšmingų valstybinio gyvenimo įvykių angoje pastatoma visai netikėtai, tai galima laukti, kad ir prezidento rinkimai užklups mus iš netyčių.

Spėdami tokį galimumą, mes jau dabar norime pasidalinti pluošte-liu minčių tuo klausimu su draugais mūsų organizacijos nariais.

Nereikia manyti, kad tautininkai duos mums tokius rinkimus, kuriuose tauta laisvai galėtų pareikšti savo valią.

Kaip žinoma, dabar veikianti konstitucija, nustatydamą, kad prezidentą renka ypatingi tautos atstovai, pašalina tiesioginius, betarpnius rinkimus. Maža to, Konstitucija nieko nesako, kas bus tie ypatingi tautos atstovai, nieko nesako, kaip jie turi būti renkami.

Netenka abejoti, kad rinkimuose visi dalyvauti negalės. Įvairiais cenzo reikalavimais didelė piliečių dalis nuo rinkimų bus pašalinta.

Tai pat netenka abejoti, kad rinkiminė agitacija bus leista tik vienu pusiška. Agituoti galės tik tautininkai ir jų šalininkai. Taip jau buvo daroma per savivaldybių rinkimus.

Bet šitokios priemonės dar negali pilnai užtikrinti dabartinės padėties viešpačiams laimėjimo.

Todėl reikia skaitytis dar su blogesniais galimūmiais. Gali būti, kad iš karto bus renkami žemesnio laipsnio rinktiniai, kurie jau rinks prezidento rinkikus. Šitokia priemonė, t. y. netiesioginis rinktinių rinkimas, kuris duoda galimūmo prezidento rinkimus tinkamai perkošti.

Reikia skaitytis ir su tokiais galimūmiais, kad rinktiniai bus renkami atviruose sueigose, atviru neva balsavimu, kur valdininkas pastatęs kandidatą, tik paklaus, „kas prieš“.

Gali būti pavartota dar ir kitokių priemonių tautos valiai iškreipti ir sau laimėjimą užtikrinti.

Išeidami iš to, mes jau dabar kviečiame savo draugus informuoti savo vienminčius ir šiaip visuomenę apie reikalą būti pasiruošus Respublikos prezidento rinkimams.

Kiekviena proga aiškinti, kad rinkimai gali užtikrinti tikros tautos valios pareiškimą ir tokių priemonių gali būti pavartota tai valiai sufalsifikuoti.

Aiškinti tvirto pasiryžimo ir pilietinės drąsos reikalą tinkamai atlikti savo pareigą, nors ir sunkiose sąlygose.

Visais galimais būdais rūpintis stiprinti visų organizacijos narių vienminčių ir prijaučiančių vienybę.

Būti pasiruošus bendram frontui su kitomis opozicijomis grupėmis, siekiančiomis įvesti Lietuvoje demokratinę tvarką, nes jau dabar

galima užtikrinti, kad svarbiu tautai reikalu visos opozicinės visuomenės srovės ras bendrą kelią ir jų vadovybės pakvies visus eiti petyš [petyš – M. T.] į petyš už tautos teises, prieš tautos valios mindžiotojus.

Mes tvirtai tikimės, kad Jūs, draugai, šitą mūsų įspėjimą tinkamai įvertinsite ir kiekvienas pagal savo išgales imsitės darbo.

Draugiškai sveikinam

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos
Centro Komitetas

1931 m. spalio 10 d.

LMAB RS. F. 199-261, lap. 22.

5 dokumentas

Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos visuotinio metinio suvažiavimo 1929 m. sausio 13 d. priimta rezoliucija dėl V. L. S-gos suvažiavimo dėl vidaus padėties

Suvažiavimas, įvykęs 1929 m. sausio 13 d., įvertino susidariusią po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo padėtį Lietuvoje ir rado, kad to perversmo sudarytomis apystovomis Lietuvos Respublikos gyvenimas stumiamas kryptimi, tolima demokratijos ir parlamentarizmo idealams, kurių vardan Lietuvos Liaudis stojo į kovą už Lietuvos Nepriklausomybę.

Dėl to L.V.L.S-gos suvažiavimas, išeidamas iš Sąjungos programos ir statuto pagrindinių dėsnių, randa reikalinga priminti,

1. kad demokratijos obalsiais atstatyta mūsų tautos nepriklausomybė tik tais obalsiais gali būt ir išlaikyta,
2. kad parlamentarizme L.V.L.S-ga mato ne tik valdymo formą, bet ir mokyklą, kurioje liaudis išmoksta sąmoningai rūpintis krašto reikalais,

kas sudaro būtina mažos valstybės klestėjimui ir išoriniam atsargumui sąlygą.

Primindamas šiuos vieninteliu priimtus sąjungai valstybinės santvarkos dėsnius, L.V.S-gos suvažiavimas negali neprotestuoti.

1. prieš tai, kad paleistas prieš du metus Seimas ligi šiol nesusauktas ir kraštas valdomas be tautos atstovybės,

2. prieš tai, kad palaikant nuolatinį karo stovį, atimamos iš piliečių jiems konstitucijos garantuotos teisės ir laisvės, tiek politinei, tiek kultūrinei krašto pažangai,

3. prieš tai, kad pravedant valdžios centralizaciją visose gyvenimo srityse, slopinama žmonių iniciatyva ir siaurinama savivaldybių teisės, ir reikalauja, kad biudžeto priėmimo, mokesčių uždėjimo ir įstatymo leidimo, sutarčių su kitomis valstybėmis ir kit. klausimais Lietuvoje būtų prisilaikoma priimtose kultūringuose kraštuose ir moksliskai pagrįstos tvarkos, ir kad tie klausimai būtų pavesti spręsti Seimui, kurs neatidėliotinai turi būti suauktas.

LMAB RS. F. 199-45, lap. 138.

6 dokumentas

Rezoliucija dėl Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Centro Komiteto veikimo ir vidaus būklės klausimu [1929 m. pabaiga]

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Taryba 1929 m. lapkričio 10 d. posėdy išklausiusi pranešimo dėl L.V.L. Sąjungos Centro Komiteto veikimo ir vidaus būklės, konstatavo, kad nors pasikeitusios vyriausybės galva ir pažadėjo eiti prie Seimo rinkimų, tačiau lig šiol visas gyvenimas yra stumiamas dar ta pačia linkme, t. y. tolina demokratijos ir parlamentarizmo santvarkai.

Dėl to L.V.L. S-gos Taryba, vadovaudamasi S-gos programa ir jos idealais, išranda:

1/ kad demokratijos principais atstatyta mūsų tautos nepriklausomybė tik tais principais ir gali būti palaikoma,

2/ kad parlamentarizmas yra tobuliausia valdomoji forma, kuri šiandien žinoma, ir ji sudaro būtiną mažos valstybės klestėjimui ir išoriniam atsparumui sąlygą ir dėl to Tarybos suvažiavimas ragino Centro Komitetą ir visą Sąjungą:

1/ toliau kovoti su demokratinės santvarkos grąžinimu kraštui ir greitesnio sušaukimo jo teisėto šeimininko Seimo;

2/ reikalauti, kad karo būtis su visais atributais būtų nuimta ir grąžintos konstitucijoje garantuotos jo teisėto šeimininko teisės piliečiams ir laisvė organizacijoms veikti;

3/ reikalauti, kad savivališka [savavališkai – M. T.] praversti savivaldybių rinkimai būtų iširti ir kaltininkai patraukti tieson;

4/ reikalauti, kad būtų valstybei žalingos pusiau slaptos ginkluotos organizacijos likviduotos;

5/ reikalauti, kad išaugęs valdininkų savavaliavimas būtų pašalintas;

6/ reikalauti, kad be teismo sprendimo išstremtiems į koncentracijos stovyklas ir kitur būtų grąžinta laisvė.

LMAVB RS. F. 199-256, lap. 43.

7 dokumentas

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Centro Komiteto rezoliucija taktikos klausimu [1929 m. pabaiga]

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Taryba 1929 m. lapkričio 10 d. posėdyje įvertindama dabartinio Lietuvos valstybės gyvenimo sąlygas ir aplinkybes, išranda:

1/ kad šiandien Lietuvoj yra paneigtos piliečių teisės valstybės tvarkyme, kad paneigti valstybės tvarkymo demokratiniai pagrindai, kuriais mūsų valstybė susikūrė ir kurie yra tikras laidas tolimesniam valstybės kultūrėjimui ir stiprėjimui;

2/ kad dabar vartojamos valdomosios priemonės nėra suderintos su konstitucijos nustatytais dėsniais, numatančiais teisėtus ir teisingus valstybės valdymo pradus;

3/ kad dėl to Lietuvos visuomeninis gyvenimas yra nuslopintas ir tuo yra užkirstas kelias pasireikšti valstybės kūrimo darbe gyvoms pozityvioms valstybės krašte jėgoms,

4/ kad dėl to viso Lietuvos valstybė tiek viduje, tiek santykiuose su kitomis valstybėmis turi didžiausių nuostolių;

5/ kad Lietuvos valstybę į normalinio gyvenimo vėžes įstatyti reikalinga pavartoti visi legalūs būdai.

Tuo reikalu Valstiečių Liaudininkų Taryba nutaria:

1/ Ir toliau laikytis griežto nusistatymo, kad Lietuva turi tvarkytis tik teisėtais, piliečių laisve patikrintais demokratiniais pagrindais.

2/ Siekiant demokratinės tvarkos atstatymo palaikyti vieną liniją su visomis politinėmis organizacijomis, kurių nusistatymas sutinka su Valstiečių Liaudininkų nusistatymu svarbiausiais valstybės tvarkymo klausimais.

3/ Visomis jėgomis kelti liaudies kultūringumą bei susipratimą, nes tik susipratusi ir kultūringa liaudis gali įgyvendinti ir palaikyti šalyje demokratinę santvarką, atatinkančią viso krašto reikalus.

4/ Pasmerkti visus tuos kovos būdus su dabartiniu režimu, būtent, teroristinį veikimą ir aktus, kurie padeda dabartinei valdžiai kovoje su vidaus opozicinėmis visuomenės grupėmis smarkesnes reakcines priemones vartoti ir tuo demokratijos laimėjimą atitolinti, ir iš kitos pusės pasmerkti tas priežastis, dėl kurių kraštas atsidūrė nenormalinėj būklėj.

5/ Palaikyti santykius su tarptautinėmis demokratinėmis valstiečių organizacijomis ir pasaulio demokratijos judėjimu.

LMAB RS. F. 199-256, lap. 44.

8 dokumentas

LVLS CK pirmininko Mykolo Sleževičiaus ir sekretoriaus Cezario Petrausko pareiškimas Ministrui pirmininkui 1934 m. gruodis

Ekonominio krizio veiksniai, tolygio spausdami mūsų ūkininkiją, 1934 metais galutinai ją prislėgė. Suveddami objektingus duomenis ir įsiklausydami į ūkininkijos balsą, turime pripažinti, kad šiandien jau reikia imtis radikalių priemonių ūkininkijai gelbėti.

Nors mūsų ūkininkas ir atsargus su skolomis, bet prasidėjus ypatingai akcijai už ūkio sumoderninimą, pasukimą į naujas gamybos šakas, tai akcijai pasidavė – pirkto brangius veislinius gyvulius, žemės ūkio mašinas, statė naujus ūkio trobesius, steigė pienines, bet neturėdamas savo kapitalų įlindo į skolas. Tų skolų mūsų ūkininkai prisidarė kaip tik gerų kainų ūkio gaminiams metais. Dabar, kai žemės ūkio gaminiai kelis kartus atpigo, ūkininkų skolos savaime tiek pat kartų padidėjo ir jų ūkininkai šiuo metu jau negali mokėti ir faktiškai nemoka. Tačiau neišsimokančio ūkininko būklė yra labai pavojinga tautos ūkiui, nes toks ūkininkas nustoja ūpo ir energingai dirbti, jo ūkis turi merdėti ir smukti.

Be tiesioginio įsiskolinimo ypač Suvalkijos ūkininkiją prislėgė ir atidalytiems šeimos nariams užrašytų dalių išmokėjimai. Kadangi gerais metais šitų prievolių ypač daug užsidėta ir užsidėta kaip tik pagal tų metų ūkininkų mokamąjį pajėgumą, tai dabar Suvalkijos ūkininkams ir šita prievolė pasidarė nepakeliama našta, kuri jau daug ūkių suardė ir grasina dar daugiau suardyti.

Paskutiniu laiku paskutinioji bėda prispaudė ne tik įsiskolinusius ūkininkus, bet ir skolų neturinčius. Ūkio gaminiai visiškai atpigo, ūkininko pajamos, palyginti su 1927–1930 m., kelis kartus sumažėjo, o ūkiui būtini perkamieji dalykai maža ką atpigo, mokesčiai net padidėjo /padidėjo savivaldybiniai mokesčiai/ ir pagaliau paskutiniais

mėnesiais ūkininkija negalėjo net parduoti savo bekonų, žąsų ir kt. Jei dėl menkų kainų ūkininkai buvo tik nepatenkinti, tai stovėjimas su bekonais po kelias dienas eilėje prie priėmimo punktų ūkininkus pastūmėjo visiškai desperacijon.

Nuo skolų ūkininkai ar tai stačiai jų nemokėdami, ar pasinaudodami valstybės paskolos lakštais, ar įstatymu dėl neliečiamo žemės ūkio inventoriaus dar šiaip taip ginasi, nors būtiną ūkio inventorių apsaugoja. Tačiau dabar, kai ūkininkai jau nebetesa ir žemės ūkio mokesčių sumokėti, administracijos organai leidžia į varžytines ir būtinąjį ūkio inventorių, dažnai net paskutinę karvę. Šitos varžytinės apima vis didesnius vidutinių ir smulkiųjų ūkininkų sluoksnius, atima jiems galimumą net duoną savo ūkyje užsidirbti, stumia juos į didžiausią vargą.

Ūkininkijos dabartinei katastrofiškai būklei pailiuostruoti galima būtų patiekti daugybę duomenų, tačiau manome, kad ta būklė Tamstai, Ministeri Pirmininke, yra žinoma, todėl mes, mūsų Sąjungoj organizuotų vardu turime garbės pareikšti:

Kad šiuo metu, atsižvelgiant į katastrofišką ūkininkų būklę, yra būtinas reikalas sumažinti žemės mokesčius, valstybinius ir savivaldybinius 50%.

Kad skubos keliu reikia išleisti įstatymas [-ą – M. T.] dalių išmokėjimui sureguliuoti. Bus visai teisinga dalių atsiteisimą sureguliuoti tų prievolių kilimo meto ūkio gaminių kainų normomis arba nors sumažinus tuos mokėjimus ne mažiau kaip 50%.

Kad eksportinių žemės ūkio gaminių rėmimą primokėjimais dar labiau reikia remti, nes tokios kainos, kaip kad 6 centai už litrą pieno, graso visai pakirsti mūsų pieno ūkį. Reikia primokėjimus tiek pakelti, kad ūkininkas vasaros metu gautų nors 12 centų už litrą pieno. Bekonų auginimo šakoje reikia įvesti skubių reformų, kad tokie reiškiniai, kaip kad šį rudenį niekais eina užauginti bekonai, nepasikartotų.

Reikia taip pat pertvarkyti javų supirkinėjimas [-ą – M. T.] iš ūkininkų ta linkme, kad ūkininkas gautų už javus pakenčiamesnes kainas, kaip kad yra sutvarkyta, pav., Latvijoje. Ypatingą dėmesį reikia atkreipti

į linų gamybos ūkio šaką, kuriai šiuo metu perspektyvos numatomos pusėtinai pakenčiamos.

Ūkininkijai gelbėti, be abejonės, reikia daug naujų lėšų. Bet tai yra svarbiausias šiuo metu valstybės uždavinys ir todėl ūkininkiją reikia remti kitų valstybės ūkio šakų /kapitalinių statybų/ ir administracijos išlaidų sąskaiton.

Centro Komiteto Pirmininkas M. Sleževičius parašas,
sekretorius C. Petrauskas parašas.

LCVA. F. 923, ap. 1, b. 834, lap. 310–311.

9 dokumentas

LVLS CK pareiškimas Lietuvos Respublikos Prezidentui 1935 m. rugpjūčio 29 d.

Jo Ekscelencijai Ponui Lietuvos Respublikos Prezidentui

Liet. Valstiečių Liaudininkų S-gos
Centro Komiteto

Pareiškimas

Paskutinėmis š. m. rugpjūčio mėn. dienomis Marijampolės, Vilka-
viškio, Alytaus, Šakių ir kitose apskrityse ūkininkų nepasitenkinimas,
pasireiškęs miestų boikotu, iš vyriausybės pusės susilaukė smarkių re-
presijų. Dėl tų represijų atsirado ir aukų.

Liet. Valstiečių Liaudininkų Sąjungos Centro Komitetas įsitikinęs,
kad tų neramumų svarbiausioji priežastis yra nenormalinės mūsų kai-
mo ekonominės sąlygos. Tas sąjūdis yra apėmęs sritis ir turi tendencijų
plėstis toliau. Kraštui nuraminti reikalingos būtų bent šios priemonės:

Sustabdymas represijų prieš ūkininkus.
Sudarymas vyriausybės, kuri turėtų viso krašto pasitikėjimą.
Paskelbimas Seimo rinkimų.
Skubios ekonominės reformos ūkininkų būklei pagerinti.

Kaunas

1935 m. rugpjūčio mėn. 29 d.

K. Griniaus parašas

LMAB RS. F. 99-57, lap. 80a.